

Dansk Skoleforening
for Sydslesvig e.V.

LÆREPLAN FOR FAGET SAMFUNDSFAG

INDHOLD

Indledning	3
Skolens opgave	3
Læreplanernes opbygning	4
Tværgående temaer	5
Fagformål	8
Introduktion	8
Trinforløb for 9./10. klassetrin.....	11
Politik.....	11
Økonomi.....	12
Ung i en verden under forandring.....	13
Sproglig udvikling	15
It og medier	16
Innovation og entreprenørskab.....	17
Kulturforståelse	18
Uddannelse og job.....	19
Fagteamets overordnede plan.....	20
Evaluerings	21
Obligatorisk evaluering: Prøver og prøvelignende bidrag	23
Specifikt for samfundsfag.....	24
Kilder	26
Bilag.....	27
Pejlemærker for god undervisning.....	28
Center for Pædagogiks læreplansgrupper	30

INDLEDNING

Dansk Skoleforening for Sydslesvigs læreplaner er gældende for 1.-10. klasse. Læreplanerne er bindende for undervisningen og opfylder de faglige krav, som stilles i de officielle slesvig-holstenske læreplaner for grundskolen 1.-4. klassesettrin og fællesskolen 5.-10. klassesettrin, men ligger ellers i form og indhold så tæt op ad de danske læreplaner – forenkledede Fælles Mål – som muligt. Læreplanerne for fagene knytter an til det pædagogiske arbejde, som dagtilbuddet ud fra pædagogiske læreplaner er forpligtet på. Læreplanerne er derfor også på tværs af fagene en ledetråd for skolens pædagogiske arbejde fra vuggestue til gymnasium ved Skoleforeningen.

SKOLENS OPGAVER

Læreplanerne er i overensstemmelse med Dansk Skoleforening for Sydslesvig e.V.'s formålsparagraf¹ og skal sikre, at eleverne på de danske skoler tilegner sig viden om det danske mindretal i Sydslesvig og får mulighed for at vælge et eget tilhørsforhold til dette. Dansk Skoleforenings formålsparagraf og gældende lovgivning i vedtægterne beskriver endvidere visionen for vores skolevæsen og udstikker mål og idealer, som skal være ledende for skolens dagligdag:

- (1) Det er skolens opgave i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.
- (2) Skolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.
- (3) Skolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk og tysk kultur og bidrage til forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og

pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele daglige liv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Det betyder, at skolen...

er et værdifuldt bidrag til barnets og den unges dannelse og derfor skal udvikle undervisnings- og læringsmiljøet, så det støtter eleverne i deres dannelsesproces. Dette gør skolen ved at give plads til forskellighed, hvor der aktivt skabes trivsel, læring og udvikling for alle børn og unge i skolen. Det er centralt for elevernes trivsel, alsidige udvikling og muligheder at opleve sig som værdifulde deltagere i sociale og faglige fællesskaber. Derfor skal skolens arbejde tilrettelægges på en måde, der tilgodeser mange forskellige behov og skaber deltagelsesmuligheder for alle. Et øget fokus på de enkeltes udfordringer og styrker er med til at fremme gensidig accept og respekt.

Børn og unge i Sydslesvig vokser op i en flersproget kontekst, hvor sproget i dagtilbud, skoler og fritidstilbud er dansk. På vestkysten spiller frisisk desuden en væsentlig rolle. Samtidig skal de dygtiggøres til at deltage i det tyske samfund og til at kunne begå sig i en globaliseret og digitaliseret verden. Målet er derfor at opnå så høj en sproglig kompetence som mulig, da sproget på mange måder er nøglen til den enkeltes læring. Derudover er det danske sprog også en særlig identitetsmarkør for barnet og den unge i det danske mindretal i Sydslesvig. Den sprogdidaktiske opgave er derfor central i alle fag.

Ud over tilegnelsen af faglige kompetencer skal undervisningen i alle fag således bidrage til, at eleverne udvikler personlige kompetencer samt overordnede lærings-, social- og sprogkompetencer. Den løbende udvikling af disse overordnede kompetencer gør det i stigende grad muligt for eleverne at planlægge, analysere og evaluere deres egne læringsprocesser.

Skolerne er dannelses- og uddannelsesinstitutioner for det danske mindretal i Sydslesvig og for de med mindretallet samarbejdende frisere. De danske skoler har deres forankring i nationale, kulturelle, miljøbevidste og demokratiske

1 Vedtægter for Dansk Skoleforening for Sydslesvig e.V. vedtaget af Fællesrådet den 24. februar 2011 § 3.

værdier. Skolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk, tysk og frisisk kultur, ligesom den skal skabe rammer for, at eleverne kan udvikle nysgerrighed og forståelse for værdien af kulturel mangfoldighed, forståelse for vigtigheden af at tage ansvar for et bæredygtigt miljø samt aktivt medborgerskab. Sammen med mindretalsdimensionen, herunder forholdet mellem mindretal og flertal, er disse værdier og emner derfor tilgodeset i form af obligatoriske emner i fagene, ligesom de også indgår i de tværgående temaer, således at eleverne kan forholde sig til mindretalene i det dansk-tyske grænseland.

Undervisningen er det centrale sted...

hvor skolen omsætter sin dannelses- og uddannelsesopgave. Skolens undervisningsbegreb er meget bredt og går længere end den traditionelle opdeling i fag og lektioner. Den gode undervisning er overordnet den, som planlægges, gennemføres og evalueres af læreren i tæt samarbejde med teamet med udgangspunkt i en feedback- og evalueringskultur mellem elev og lærer. Den gode undervisning er endvidere varieret og differentieret i forhold til elevernes forskellige forudsætninger og erfaringsviden og er præget af en tydelig retning, struktur og forventninger. Se endvidere bilag 1 med Undervisningsministeriets 12 pejlemærker for god undervisning.

Frisisk på vestkysten

Skoleforeningen tilbyder frisiskaktiviteter under den frivillige undervisning på skolerne på vestkysten. For eleverne på Risum Skole/Risem Schölj gælder det, at de modtager undervisning, så dansk og frisisk er ligestillede sprog. Det betyder, at Skoleforeningens læreplaner for elever fra Risum Skole/Risem Schölj skal suppleres og reflekteres med mål for fagene.

LÆREPLANERNES OPBYGNING

Læreplanerne består af en beskrivelse af det enkelte fags formål, en kort introduktion til faget, en matrix over fagets kompetenceområder og kompetencemål med tilhørende uddybende beskrivelse samt vejledning for faget. Endvidere er der fire tværgående temaer: Sproglig udvikling, it og medier, innovation og entreprenørskab samt kulturforståelse.

Kompetencemål

Læreplanerne består af fagets centrale kompetenceområder,² der er ens for alle trinforløb, med tilhørende overordnede kompetencemål, der beskriver, hvad eleverne skal kunne på fagenes gældende trin. Kompetencemålene skal danne grundlag for lærerens planlægning af undervisningen samt dialog med skolens medarbejdere, forældre og elever om elevens læring.

De overordnede kompetencemål er bygget op af indtil seks **færdigheds- og vidensområder**.³ Færdigheds- og vidensområderne er konkrete mål, der beskriver de færdigheder og den viden, eleverne skal tilegne sig frem mod kompetencemålet. Færdigheds- og vidensområderne sikrer en systematik mellem det, eleverne skal kunne, og undervisningens indhold.

I lighed med de Forenklede Fælles Mål i Danmark gælder, at både kompetence-, færdigheds- og vidensmål er mål over middel. Det er således fælles mål for alle, men det forventes ikke, at alle elever opfylder målene til fulde. Hermed adskiller vores mål sig fra de slesvig-holstenske læreplaner, der opererer med mindstekrav til elevernes læring.

Målene er opstillet i **faser**, som tydeliggør den udvikling, eleverne skal igennem i trinforløbet i faget. Faserne er ikke knyttet til bestemte klassetrin. Det er op til læreren at tilrettelægge undervisningen inden for et trinforløb.

Målene og undervisningen tilgodeser de forskellige kravniveauer i forhold til de afslutningsmuligheder, der er i fællesskolen. Alle elever skal dog uanset forventet afslutningsniveau undervises og vurderes på de tre taksonomiske niveauer: I reproduktion, II anvendelse og reorganisering og III vurdering, perspektivering og refleksion.⁴

Undervisningen tilrettelægges med udgangspunkt i kompetenceområderne og under hensyntagen til de tværgående temaer, men skal samtidig også forholde sig til skolens og fagets overordnede formål.

2 I faget matematik består læreplanen af fagets centrale stofområder.

3 I faget tysk arbejdes med KMK-Bildungsstandards.

4 Begreberne kan variere lidt i de enkelte fag.

Opmærksomhedspunkter

I læreplanerne for dansk og matematik er der indført opmærksomhedspunkter inden for kerneområder. Det er områder, som er grundlæggende for, at eleverne kan følge med i alle fag.

Opmærksomhedspunkterne beskriver det forventede minimumskrav inden for målene, der er nødvendigt for, at eleven kan følge med i undervisningen. Hvis en elev ikke når det niveau, der er beskrevet i opmærksomhedspunktet, er læreren forpligtet til gå i dialog med skolelederen og skolens ressourcepersoner om, hvordan eleven kan hjælpes. Nogle af opmærksomhedspunkterne indgår i Dansk Skoleforening for Sydslesvigs Fælles Evaluering.

TVÆRGÅENDE TEMAER

Der er fire tværgående temaer i læreplanerne, som skal integreres i undervisningen: **sproglig udvikling, it og medier, innovation og entreprenørskab** samt **kulturforståelse**. Temaerne er indarbejdet i fagenes læreplaner.

Sproglig udvikling

Mål for sproglig udvikling er indarbejdet i målene for fagene og er uddybet i Mål for Sprog og Læsning. Sprogarbejdet i skolen tager udgangspunkt i de særlige sproglige forhold, som fx den flersprogede kontekst, som eleverne i mindretallets skolevæsen i Sydslesvig naturligt befinder sig i. Eleverne skal udvikle strategier til udvikling af begreber og ordforråd, så deres sprogkundskaber ikke bliver en hindring for den faglige læring. Det er grundlæggende for sprogarbejdet i hele skoleforløbet, at der tages udgangspunkt i de fire sprogfærdigheder: lytte, samtale, læse og skrive. Sprog skabes i mange sammenhænge, og for at styrke elevernes kommunikative kompetence inddrages og veksles der mellem de fire sprogfærdigheder i undervisningen.

It og medier

It- og mediekompetencer bliver stadig mere centrale i samfundet – og derfor også i skolen. Eleverne skal kunne anvende it og forstå medierne og deres indflydelse på samfundet for derigennem at opnå kompetence til at kunne reflektere over egen brug af de sociale medier og til at opnå egne og fælles mål gennem medierne.

It- og mediekompetencer og evnen til at ajourføre dem er således væsentlige forudsætninger for, at man som borger kan tage aktivt del i et medialiseret og digitaliseret samfund.

I undervisningsforløb, hvor it og medier indgår, skal eleverne opnå og anvende en række digitale kompetencer under hensyntagen til skolens it-mæssige rammebetingelser.

Eleverne kan i løbet af et undervisningsforløb indtage forskellige positioner. I det tværgående tema it og medier opereres der med fire positioner:

- eleven som kritisk undersøger
- eleven som analyserende modtager
- eleven som målrettet og kreativ producent
- eleven som ansvarlig deltager.

I praksis er der tale om flydende grænser, men de fire elevpositioner beskriver og afgrænser nogle særlige kendetegn for elevernes læreprocesser.

Innovation og entreprenørskab

I det tværgående tema innovation og entreprenørskab skal eleverne udvikle innovative og entreprenante kompetencer, så de kan anvende deres personlige, faglige og sociale ressourcer, uanset om de vil påvirke deres eget liv, deltage aktivt i samfundet eller starte aktiviteter eller virksomheder.

Innovation og entreprenørskab er orienteret mod varierede og praksisorienterede undervisningsformer. Innovation og entreprenørskab kan indgå som integrerede dele af fagundervisningens indhold og form eller udmøntes i procesorienterede undervisningsforløb, der er karakteriseret ved processen fra ide til handling og realisering samt elevernes arbejde med viden i praksis. Der er således fokus på elevernes kompetencer til at skabe, udvikle og handle samt evne til at organisere, kommunikere og samarbejde.

Målet er at motivere eleverne til at indgå i samfundet som aktive medborgere, iværksættere og innovative medarbejdere. Samtidig skal eleverne gives forudsætninger for at håndtere de udfordringer og udnytte de muligheder, der er forbundet med at være individ i en foranderlig verden.

Kulturforståelse

Kulturforståelse er et tværgående tema og den grundlæggende dannelseshorisont, som Skoleforeningens vedtægter forpligter vores dagtilbud og skoler på. Skolens almindelige virksomhed og omdrejningspunkt i mindretallets hverdagsliv danner det naturlige fundament for dette tværgående tema og byder på særlige muligheder.

Temaet kulturforståelse lægger vægt på at videreudvikle elevernes kulturelle viden, forståelse og bevidsthed i et fordomsfrit læringsrum. Eleverne skal gennem arbejde med temaet opnå reflekteret indsigt i deres egen og andres kulturelle baggrund og herved sættes i stand til at anvende et komplekst og dynamisk kulturbegreb.

Eleverne skal få mulighed for at reflektere over deres egen virkelighed i relation til deres omverden. Temaet skal stimulere elevernes interesse for og evne til at stille spørgsmål til det danske mindretals selvforståelse for at nå forståelse for kulturelle fællesskabers, herunder især kulturelle mindretals betydning og vilkår lokalt, regionalt og internationalt.

Det tværgående tema kulturforståelse skal således fremme elevernes alsidige udvikling samt forbedre deres kulturelle kompetencer på forskellige niveauer. Eleverne skal både udvikle forståelse for kulturel kompleksitet og lære at gå i fordomsfri interkulturel dialog med andre (interkulturel kompetence). Eleverne skal endvidere få indsigt i, at kulturer er bundet sammen relationelt, påvirker hinanden gensidigt og er i stand til at komplementere hinanden og skabe nye transkulturelle fællesskaber (transkulturel kompetence).

Det tværgående tema kulturforståelse tager udgangspunkt i den præmis, at eleverne i Sydslesvig

vokser op i en flerkulturel kontekst med en skolehverdag i et mindretal omgivet af en flertalskultur. Temaet skal klæde eleverne på til at udvikle et reflekteret kulturelt ståsted og forberede dem på at blive medborgere i det lokale samfund, de lever i, samt verdensborgere i en globaliseret virkelighed.

Nøglen til denne begrebshorisont er elevernes egen sydslesvigske dagligdag præget af først og fremmest dansk, tysk, frisisk, plattysk og i stigende grad også engelsk samt andre sprog og kulturer.

Det frisiske mindretal er ligesom det danske mindretal og tyske flertal en del af Sydslesvig. For at eleverne skal kunne begå sig i det omgivende samfund, skal de således også stifte bekendtskab med frisisk sprog og kultur samt det frisiske mindretals vilkår.

Der er fokus på elevernes nysgerrighed på egne rødder og forståelse for andres. Temaet skal sådan fremme elevernes kritisk-analytiske sans og styrke deres evner til at interagere i komplekse kulturelle sammenhænge samt udvikle deres kompetencer til at skabe, udvikle og handle med kulturel bevidsthed.

Det tværgående tema tager højde for den særlige situation i mindretallets skoler, der gør alle aktører i skolevæsenet til naturlige kulturambassadører. Elevernes løbende fordybelse i processer, der udvikler deres kulturforståelse, er centralt i alle fag og lægger sig op ad temaerne sproglig udvikling og innovation og entreprenørskab.

Det handler om at italesætte og perspektivere kulturdimensionen i alle fag.

Begrebsafklaring

Entrepenørskab: Entrepenørskab er, når der bliver handlet på muligheder og gode idéer, og disse bliver omsat til værdi for andre. Den værdi, der skabes, kan være af økonomisk, kulturel eller social art.⁴

Viden: omfatter både viden om et emne og forståelse, dvs., om man er i stand til at sætte sin viden i sammenhæng og forklare den for andre. Kan være både om teori og praksis.

Færdigheder: omfatter brug af tilegnet viden til at gøre eller udføre opgaver og opgaveløsning. Kan være praktiske, kognitive, kreative eller kommunikative færdigheder.

Kompetencer: omfatter evnen til at anvende viden og færdigheder (personligt, socialt og meto- disk) i en given kontekst og/eller ny sammenhæng samt reflektere over opgaveløsningen.

Trinforløb: Hele skoleforløbet 1.-10. klasse er inddelt i fem trinforløb: 1-2. kl., 3-4. kl., 5-6. kl. 7-9. kl. og 10 kl. eller 7-10. kl. (musik og billedkunst 9.-10. kl.).

Faser: Færdigheds- og vidensområderne er opdelt i faser, der viser den faglige progression hen til at kunne opfylde kompetencemålet. Faserne svarer til antal klassestrin. Faserne behøver dog ikke at følge klassestrinnet, og man kan godt arbejde med mere en én fase af gangen.

Kompetenceområde	Kompetencemål	Faser		
Læsning	Eleven kan læse og forholde sig til tekster i faglige og offentlige sammenhænge	Finde tekst		
		1.	Eleven vurderer relevansen af søgeresultater på søgeresultatsider	Eleven har viden om søgemetoder og læsestrategier
		2.	Eleven kan gennemføre en billed- og fuldtekstsøgning	Eleven har viden om teknikker til billed- og fuldtekstsøgning

4 Definition fra Fonden for Entrepenørskab:

<http://www.ffe-ye.dk/undervisning/videregaende-uddannelser/entrepenoerskab>

FAGFORMÅL

Eleverne skal i faget samfundsfag opnå viden og færdigheder, så de kan tage reflekteret stilling til samfundet og dets udvikling. Eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk og digitaliseret samfund.

Stk. 2. Eleverne skal opnå forudsætninger for udvikling af kritisk tænkning og et værdigrundlag, så de kan deltage kvalificeret og engageret i samfundet. Eleverne skal opnå forståelse af, hvordan mennesker både påvirkes af og kan påvirke samfundet, og de skal kunne forstå hverdagslivet i et samfundsmæssigt perspektiv.

Stk. 3. Eleverne skal forholde sig til demokratiske grundværdier og spilleregler med henblik på deres egen deltagelse i det lokale, regionale og globale samfund.

INTRODUKTION

Faget samfundsfag er et obligatorisk fag i Dansk Skoleforening for Sydslesvig **for de elever, der afslutter skolegangen efter 9. klasse samt alle elever i 10. klasse.**

Samfundsfagets formål er, med udgangspunkt i danske og tyske samfundsforhold, herunder det danske mindretal i Sydslesvig, at udvikle elevernes kompetence til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund.

I samfundsfag skal eleverne opnå kompetencer til udvikling af kritisk tænkning og til udvikling af deres eget værdigrundlag.

Samfundsfag er opdelt i tre kompetenceområder: **politik, økonomi og ung i en verden under forandring.** Det er målet, at eleverne kan anskue problemstillinger ud fra politiske, økonomiske og sociologiske perspektiver.

Undervisningen tilrettelægges med udgangspunkt i kompetenceområderne og under hensyntagen til de tværgående temaer. Læreplanen danner grundlag for en helhedsorienteret undervisning.

Det er væsentligt, at der i det enkelte undervisningsforløb arbejdes med flere færdigheds- og vidensmål på tværs af kompetenceområderne. Det skal endvidere tilstræbes, at undervisningen tilrettelægges, så den vekselvirker mellem den enkeltfaglige fordybelse og det tværfaglige arbejde.

Det skal sikres, at eleverne løbende tilegner sig fagbegreberne på både dansk og tysk.

Læs mere i vejledningen for faget samfundsfag.

Afslutningsniveauer og taksonomiske niveauer

Færdigheds- og vidensmålene er fælles mål. For at kunne anvende disse mål i vores skolesystem med tre afslutningsniveauer, ESA, MSA og overgang til overbygningen (OO), er det nødvendigt at gøre sig nogle tanker om, hvordan de forskellige taksonomiske niveauer konkretiseres på de tre forskellige afslutningsniveauer.

I undervisningen skal hver elev, uafhængig af afslutningsniveau, præsenteres for opgaver på følgende tre taksonomiske niveauer: **Taksonomisk niveau I**, som omfatter en reproduktiv gengivelse og beskrivelse af et gennemgået stof, **taksonomisk niveau II**, som omfatter selvstændige forklaringer, bearbejdnings- og struktureringer af et gennemgået stof og anvendelse af indlært viden og indlærte metoder på et ukendt stof, **samt taksonomisk niveau III**, som omfatter en refleksiv omgang med nye problemstillinger, anvendelse af metoder og viden for at finde årsager og resultater for derigennem at muliggøre vurderinger, diskussioner og handlinger.

Til de taksonomiske niveauer er tilknyttet en række operatorer (se bilag 2). Disse operatorer skal medvirke til at gøre forskellene mellem de taksonomiske niveauer transparente for eleverne.

I alle faser af undervisningen fra planlægning til evaluering er det vigtigt at være opmærksom på disse taksonomiske niveauer. En måde at stille dette op på er Blooms taksonomi, der har niveauerne viden – forståelse – anvendelse – analyse – syntese – vurdering. Denne kan suppleres med en handlingskategori, der kommer efter vurderingen, således at der kan handles på baggrund af en velbegrundet vurdering. De overordnede kompetencemål er formuleret på det højeste taksonomiske niveau, og det ligger i kompetencetænkningen, at færdigheds- og vidensområderne danner grundlaget for den samlede kompetence. At være kompetent på et område betyder så, at man kan vurdere og handle på baggrund af viden, forståelse og analyse af en problemstilling.

I færdigheds- og vidensområderne er det mest grundlæggende taksonomiske niveau angivet med operatorerne »Eleven kan redegøre for«,

»Eleven kan identificere«, »Eleven kan beskrive« eller »Eleven har viden om«. Det er vigtigt at være opmærksom på, at nogle af de områder, som eleverne skal have viden om, er ret komplekse og handler om sammenhænge, hvor en redegørende viden kan være en omfattende opgave. Derfor er det også nødvendigt at tage stilling til, hvor omfattende denne viden skal være for den enkelte elev.

På det næste niveau skal eleverne kunne analysere sammenhænge med anvendelse af faglige begreber. Operatorerne vil her fx være »Eleverne kan analysere«, »Eleverne kan forklare« eller »Eleverne kan sammenligne«. Eleverne vil være vant til at analysere tekster fx i dansk. Det særlige ved analyser i samfundsfag er, at eleverne skal lære at analysere samfundsmæssige forhold med samfundsfaglige begreber. Dette kan naturligvis foregå på flere forskellige niveauer for forskellige elever, men målet er, at alle elever skal kunne foretage en enkel analyse.

Det øverste niveau, der arbejdes med i færdigheds- og vidensområderne er, at eleven kan diskutere. Det er centralt i samfundsfaget, at eleverne bliver i stand til at diskutere samfundsmæssige forhold med større indsigt end den umiddelbare forståelse, de måtte have. Derfor er det også essentielt, at diskussionen bygger videre på en forudgående analyse. Operatorerne kunne fx være »Eleven kan begrunde«, »Eleven kan tage stilling« eller »Eleven kan diskutere«.

I det følgende skema ses et eksempel på anvendelse af operatorer i sammenhæng med afslutningsniveauerne (ESA, MSA, OO). Her ses fx at kompetencemålet »eleven kan analysere aktuelle politiske problemstillinger i Danmark og Tyskland«, på ESA-niveau bliver til »eleven kan grundlæggende analysere aktuelle politiske problemstillinger i Danmark og Tyskland«, på MSA-niveau »eleven kan struktureret analysere aktuelle politiske problemstillinger i Danmark og Tyskland« og på OO-niveau »eleven kan nuanceret og reflekteret analysere aktuelle politiske problemstillinger i Danmark og Tyskland«.

På denne måde kan alle operatorer tilpasses de forskellige afslutningsniveauer på en differentieret måde.

	Afslutningsniveau I (ESA)	Afslutningsniveau II (MSA)	Afslutningsniveau III (OO)
Taksonomisk niveau I	med hjælp	overvejende selvstændigt	selvstændigt
	grundlæggende indhold	væsentligt indhold	omfattende indhold
	forståeligt	entydigt /sikkert/begrundet	differentieret/nuanceret/ reflekteret
Taksonomisk niveau II	med hjælp	overvejende selvstændigt	selvstændigt
	grundlæggende sammenhænge	struktureret/begrundet	differentieret/nuanceret/ reflekteret
	grundlæggende spørgsmål	målrettede spørgsmål	videregående spørgsmål
Taksonomisk niveau III	ud fra givne kategorier	begrundet/ud fra egne kategorier	differentieret/nuanceret/ reflekteret/ud fra egne kategorier
	ud fra givne standpunkter	ud fra eget standpunkt	ud fra forskellige standpunkter
	grundlæggende brug af metoder	målrettet brug af metoder	eget udvalg og kombination af metoder

Samfundsfaglige metoder

Undervisningen tilrettelægges således at eleverne

- lærer at lave samfundsfaglige undersøgelser. De skal kunne formulere et problem, der skal undersøges, samt vælge og anvende relevante metoder i undersøgelsen af problemstillingen. Der skal bl.a. arbejdes med enkle empiriske undersøgelser, som eleverne selv foretager ved fx at lave spørgeskemaundersøgelser og interviews.
- lærer at formidle resultater af gennemførte undersøgelser ved hjælp af kulturteknikker og digitale medier, fx ved udarbejdelse af produkter, der kan anvendes til at understøtte deres faglige pointer. De skal kunne anvende fagets begreber i skrift og tale, og de skal opnå en forståelse af faglige teksters formål og struktur.
- lærer strategier for informationssøgning i alle typer af digitale og analoge medier for at finde og udvælge relevante kilder, som de kan anvende til at belyse samfundsfaglige problemstillinger samt lære at forholde sig kildekritisk til fagets kilder. De skal lære at undersøge og anvende hensigtsmæssige kilder og formulere underbyggede samfundsfaglige synteser. Det sker bl.a. ved systematisk at anvende kilder i arbejdet med emner og temaer.
- i stadig større omfang anvender og udvikler deres kritiske sans samt faglige og metodiske forudsætninger for at vælge, bruge og vurdere forskellige informationskilder, herunder at tolke statistikker og bruge deres tolkninger i arbejdet med samfundsfaglige problemstillinger.

Følgende er en uddybende beskrivelse af målene i fagets matrix – se særskilt bilag.

TRINFORLØB FOR 9./10. KLASSETRIN

I samfundsfag arbejder eleverne med samfundsmæssige problemstillinger inden for politik, økonomi samt sociale og sociologiske forhold.

Eleverne lærer at anvende samfundsfaglige metoder og begreber i undersøgelse og diskussion af problemstillingerne.

POLITIK

Kompetenceområdet **politik** omfatter seks færdigheds- og vidensområder:

- **Demokrati** fokuserer på demokratiformer og andre styreformer.
- **Det politiske system, retsstat og rettigheder** fokuserer på det formelle demokrati og de politiske beslutningsprocesser samt sammenhænge mellem demokrati, retsstat og grundlæggende rettigheder.
- **Politiske partier, ideologier og problemstillinger** fokuserer på, hvordan de politiske partier placerer sig i forhold til hinanden med udgangspunkt i ideologier og mærkesager.
- **Medier og politik** fokuserer på, hvordan forskellige politiske aktører kan bruge medier til at påvirke den politiske dagsorden og beslutninger og som platform for den demokratiske debat.
- **Den Europæiske Union** fokuserer på samspillet mellem beslutningsprocesser i EU og i Danmark og Tyskland.
- **International politik og globalisering** fokuserer på Danmarks og Tysklands muligheder for at føre udenrigspolitik i en globaliseret verden.

Demokrati

I færdigheds- og vidensområdet demokrati skal eleverne lære at identificere og diskutere demokratiformer og andre styreformer og tage stilling til dem. Der skal arbejdes med repræsentativt demokrati og direkte demokrati og forskellige opfattelser af demokratiet, som fx kan være demokrati som styreform over for demokrati som livsform. Der skal endvidere arbejdes med magtbegrebet i samfundet. Eleverne skal kunne anvende disse begreber til at analysere udsagn om demokratiet.

Eleverne skal herudover have viden om og færdigheder i, hvordan de selv kan deltage i demokratiet, og skal kunne forholde sig til, hvordan man vurderer den demokratiske deltagelse forskelligt ud fra forskellige demokratiopfattelser. Der skal også arbejdes med, hvordan man kan deltage som borger på forskellige måder og på forskellige niveauer, og hvad det betyder fx at deltage i debatter på bl.a. de sociale medier, at stemme ved politiske valg og at gå aktivt ind i politik.

Det politiske system, retsstat og rettigheder

Eleverne skal lære om det formelle demokrati og de politiske beslutningsprocesser. Der lægges vægt på, at eleverne tilegner sig viden om sammenhænge mellem demokrati, retsstat og grundlæggende rettigheder, herunder grundloven. En retsstat er karakteriseret ved klar, tydelig og tilgængelig lovgivning og lighed for loven. Statens magtudøvelse foregår på lovens grund, og der er adgang til domstolsprøvelse ved uafhængige domstole. Desuden indebærer en retsstat sikringen af visse grundrettigheder såsom politiske frihedsrettigheder for borgeren samt rettigheder, der sætter grænser for statsmagtens ret til at gribe ind i den enkeltes liv. I forhold til menneskerettigheder skal eleverne have viden om, hvilken betydning internationale menneskeretserklæringer og -konventioner har for den danske og den tyske retsstat og det enkelte individ, herunder både generelle lighedsprincipper og konkrete rettighedskomplekser, fx FN's Børnekonvention.

Politiske partier, ideologier og problemstillinger

Eleverne skal stifte bekendtskab med aktuelle politiske debatter. Undervisningen skal tage udgangspunkt i de politiske partiers placering i forhold til hinanden, hvor partierne kan placeres både på en klassisk højre-venstre-akse ud fra deres ideologi og fx holdning til den offentlige sektor og på en værdipolitisk akse, hvor partierne kan placeres efter deres standpunkter på fx indvandrerpolitikken. Eleverne skal kunne diskutere partiernes placering i forhold til hinanden og være bevidst om, at disse placeringer ikke er endegyldige. Undervisningen skal fokusere på, at eleverne opnår viden om, at politiske ideologier indeholder en analyse af samfundet, en beskrivelse af mål for samfundsudviklingen og en teori om, hvordan samfundet kan nå målet. Klassiske ideologier som socialisme, liberalisme, konservatisme og socialliberalisme skal indgå. Eleverne skal endvidere opnå viden om forskellen mellem politiske grundholdninger og mærkesager og få forståelse af, hvordan ideologier, grundholdninger og mærkesager har betydning for de politiske partier.

Medier og politik

Eleverne skal opnå en forståelse af, hvordan forskellige politiske aktører kan bruge forskellige medier til at påvirke den politiske dagsorden og politiske beslutninger, samt af hvordan de selv bliver påvirket af medier og mediebrug, og hvordan de kan bruge medier til at få information og selv påvirke politiske processer og beslutninger.

Den Europæiske Union (EU)

Eleverne skal kunne forholde sig til samspil mellem beslutningsprocesser i EU og i Danmark og Tyskland samt konsekvenserne af EU's beslutninger for forskellige grupper i samfundet. Eleverne skal opnå en forståelse af de forskellige roller, EU-parlamentet, Ministerrådet, Kommissionen og EU-domstolen har i beslutningerne, og hvordan disse spiller sammen med de nationale parlamenter.

International politik og globalisering

Eleverne skal opnå en forståelse af internationale og globale politiske problemstillinger, og hvilke muligheder Danmark og Tyskland har for at føre udenrigspolitik i en verden, hvor alle lande er forbundet. I undervisningen spiller internationale organisationer som FN og NATO en væsentlig rolle.

ØKONOMI

Kompetenceområdet **økonomi** omfatter fem færdigheds- og vidensområder:

- **Privatøkonomi og forbrugeradfærd** fokuserer på privatøkonomiske problemstillinger med udgangspunkt i elevernes egen økonomi.
- **Økonomi og velfærd** fokuserer på centrale velfærdsprincipper og velfærdsmodeller.
- **Samfundsøkonomiske sammenhænge** fokuserer på det økonomiske kredsløb, herunder erhvervsstrukturer i Danmark og Tyskland og globaliseringens betydning herfor.
- **Markedsøkonomi og blandingsøkonomi** fokuserer på udbuds- og efterspørgselsmekanismer, samt hvordan markeder virker.
- **Økonomisk vækst og bæredygtighed** fokuserer på sammenhængen mellem økonomisk vækst, bæredygtighed og innovation.

Privatøkonomi og forbrugeradfærd

Eleverne skal opnå viden om økonomiske muligheder for den enkelte og konsekvenserne af forskellige økonomiske valg, fx i forhold til uddannelse, arbejde og indtægt, forbrug og låntagning.

De skal opnå forståelse af, hvilke muligheder der er for at agere som fx politisk forbruger samt for forholdet mellem den enkelte husholdning og de andre sektorer i det økonomiske kredsløb.

Økonomi og velfærd

Eleverne skal lære at forholde sig til velfærdsmodeller og velfærdsprincipper og kunne bruge velfærdsmodellerne som grundlag for at diskutere, hvordan velfærdssamfundet kan organiseres i fremtiden. I undervisningen skelnes mellem fx universelle, liberale og forsikringsbaserede modeller.

Samfundsøkonomiske sammenhænge

Eleverne skal opnå en forståelse af globaliserings betydning for erhvervsstrukturen, herunder fordelingen mellem forskellige faggrupper og krav til uddannelsesniveau, og hvordan det påvirker det danske og tyske arbejdsmarked. Eleverne skal kunne forholde sig til, hvordan nationale og multinationale virksomheder agerer i den globale konkurrence, og hvordan de danske og tyske aftalemodeller på arbejdsmarkedet fungerer og påvirkes af globaliseringen. Eleverne skal kunne forholde sig til, hvordan forskellige gruppers interesser tilgodeses i det økonomiske kredsløb.

Markedsøkonomi og blandingsøkonomi

Eleverne skal opnå en forståelse af, at markedet er den centrale økonomiske mekanisme i markedsøkonomien. Eleverne skal lære at anvende begreber som udbud og efterspørgsel til at beskrive, hvordan markedet virker. Eleverne skal opnå viden om markedsregulering og blandingsøkonomi og forholdet mellem den offentlige og private sektor.

Økonomisk vækst og bæredygtighed

Eleverne skal arbejde med problemstillinger, der vedrører økonomisk vækst og konjunkturudvikling og opnå forudsætninger for at tage stilling til disse. Eleverne skal samtidig opnå en forståelse af innovation som en forudsætning for økonomisk vækst og bæredygtighed, og de skal derfor kunne redegøre for sammenhænge mellem innovation, økonomisk vækst og bæredygtighed.

UNG I EN VERDEN UNDER FORANDRING

Kompetenceområdet **ung i en verden under forandring** omfatter seks færdigheds- og vidensområder:

- **Familien under forandring** fokuserer på familiens opgaver: arbejdsdeling, rollemønstre, familie og job samt familieformer.
- **Socialisering** fokuserer på, hvordan individer gennem socialiseringen påvirkes af at indgå i forskellige sociale grupper og fællesskaber.
- **Medier og databeskyttelse** fokuserer på forhold i forbindelse med sociale netværk, personlig datasikkerhed og reklamens indflydelse på mediebrug.
- **Migration og integration** fokuserer på forhold i forbindelse med migration samt integration af indvandrere og flygtninge.
- **Demografisk forandring** fokuserer på forandringen af samfundets alders- og befolkningsstruktur.
- **Social forandring** fokuserer på forskellige samfundsfaglige og politiske tilgange til spørgsmål om social og kulturel stratifikation.

Familien under forandring

Eleverne skal opnå en forståelse af, hvilke samfundsmæssige opgaver familien varetager, og hvordan disse opgaver er fordelt på de enkelte familiemedlemmer. De skal kunne forholde sig til udviklingen af kønsrollerne fra et mere traditionelt til et mere moderne rollemønster og familieliv, hvor begge forældre arbejder, og hvor familien skal tage stilling til, hvordan balancen

mellem job og familie kan opnås. Eleverne skal opnå en viden om og forståelse af, at familieformer i det moderne samfund er mangfoldige, at der er flere forskellige måder at danne familie på og de skal kunne analysere og diskutere de forskellige familieformers rolle og stilling i samfundet.

Socialisering

Eleverne skal opnå viden om forskellige ungdomskulturer og andre sociale og kulturelle grupper og fællesskaber. De skal opnå en forståelse af, hvordan individer i deres identitetsdannelse gennem socialiseringen påvirkes af, at de indgår i sådanne grupper og fællesskaber, samt hvilken betydning gruppernes normer og værdier har for identitetsdannelsen og socialiseringsprocessen. De skal kunne anvende og diskutere begreber om socialisering og identitet.

Medier og databeskyttelse

Eleverne skal opnå viden om sociale netværk og udvikle en forståelse af, hvilken betydning brugen af sociale netværk har.

De skal arbejde med problemstillinger, der vedrører personlige data og datasikkerhed i forbindelse med brugen af sociale netværk og andre medier. Eleverne skal kunne tage stilling til, hvilken rolle reklamer spiller på de digitale medier, og hvordan reklamer kan påvirke egen og andres forbrugeradfærd.

Migration og integration

Eleverne skal opnå viden om forhold i forbindelse med migration og integration af indvandrere og flygtninge. De skal have viden om forskellige former og motiver for migration og have kendskab til politiske aktørers forslag og tiltag i forbindelse med integration af indvandrere og flygtninge (indvandrer- og flygtningepolitik). Eleverne skal kunne diskutere forskellige muligheder for integration. Der skal i denne sammenhæng arbejdes med integrationsbegrebet og forskellige opfattelser af begreber som assimilation og pluralistisk integration.

Eleverne skal opnå viden om forandringer i alders- og befolkningsstrukturen i det danske og det tyske samfund. De skal opnå en forståelse af, hvilke faktorer der spiller ind i forbindelse med, at gennemsnitsalderen i samfundet forøges samt hvilken betydning forandringerne i alders- og befolkningsstrukturen har for samfundets udvikling.

Demografisk forandring

Eleverne skal opnå en forståelse af, at begreber som fattigdom, ulighed og sociale klasser er begreber, som er omstridte både i en politisk og faglig sammenhæng. Det er derfor vigtigt at arbejde med forskellige faglige og politiske tilgange til spørgsmål om social og kulturel stratifikation. Eleverne skal kunne tage stilling til, hvilke faktorer der kan have indflydelse på social op- eller nedstigning. De skal kunne analysere og diskutere de politiske tiltag, der foretages for at opnå ligeberettigelse mellem kønnene i Danmark og Tyskland.

Social forandring

Eleverne skal opnå en forståelse af, at begreber som fattigdom, ulighed og sociale klasser er begreber, som er omstridte både i en politisk og faglig sammenhæng. Det er derfor vigtigt at arbejde med forskellige faglige og politiske tilgange til spørgsmål om social og kulturel stratifikation. Eleverne skal kunne tage stilling til, hvilke faktorer der kan have indflydelse på social op- eller nedstigning. De skal kunne analysere og diskutere de politiske tiltag, der foretages for at opnå ligeberettigelse mellem kønnene i Danmark og Tyskland.

SPROGLIG UDVIKLING

Sproglig udvikling er en central del af elevernes arbejde med samfundsfag. Sproglig udvikling har fokus på fire dimensioner af det talte og det skrevne sprog: Samtale, lytte, læse og skrive.

I alle fagets kompetenceområder er elevernes forståelse for og anvendelse af fagets begreber helt centrale for elevernes læringsudbytte. Derfor skal der i alle områder arbejdes med elevernes begrebsforståelse, hvilket kræver, at både de og læreren er bevidste om de faglige begrebsers sammenhæng med før-faglige begreber, om forskellige teksttypers særlige karakteristika og forskellige strategier i forbindelse med faglig læsning jf. MÅL FOR SPROG OG LÆSNING.

Ordkendskab

Det er væsentligt, at eleverne bliver fortrolige med dansk og tysk fagsprog i samfundsfag, som det kommer til udtryk i skrift og tale. Sproget baserer sig ofte på overordnede faglige begreber, der knytter an til kompetenceområderne. Samfundsfaglig tekst og tale anvender forskellige virkemidler afhængig af kommunikationens formål. En politisk tale kan fx have til formål at overbevise andre om et politisk tiltag, hvor en organisations kampagne har til formål at informere. Eleverne skal lære fagets centrale begreber at kende med henblik på selv at kunne anvende dem i arbejdet med fagets områder.

Eleverne skal lære at analysere og tolke samfundsfaglig tekst og tale, således at de kan forholde sig til sprogets virkemidler og formål.

I forbindelse med undersøgelser, som eleverne foretager, er det vigtigt, at der arbejdes med sproglige formuleringer i faget. Det gælder også i forbindelse med mundtlige situationer i klassen, fx klasses Diskussioner.

Eleverne skal kende til principper for grammatik og sætningsdannelse, der sætter dem i stand til at formulere sig præcist og nuanceret samt indgå i faglige diskussioner.

Samfundsfagets tekster og materialer – formål og struktur

I samfundsfag arbejdes med et bredt udvalg af tekster, fx artikler, lovtekster, uddrag af partiers og organisationers informationsmaterialer, breve, sangtekster og baggrundstekster. Foruden tekster arbejdes der med andre materialer og udtryksformer, fx dokumentarfilm, pressefoto, grafer og statistikker, film, computerspil og musik. Eleverne skal have kendskab til de forskellige teksttypers og materialers særlige kendetegn, formål og struktur.

IT OG MEDIER

It- og mediekompetencer kan udskilles i fire elevpositioner, som i praksis vil have store overlap og sammenfald: Eleven som kritisk undersøger, eleven som analyserende modtager, eleven som målrettet og kreativ producent samt eleven som ansvarlig deltager.

I samfundsfag betyder det fx, at eleverne er kritiske undersøgere af faglige tekster, analyserende modtagere af fx politiske budskaber, anvender digitale medier til at kommunikere egne budskaber samt bruger digitale medier til at deltage i en demokratisk debat.

Digitale og andre medier anvendes i alle fagets områder. Eleverne skal kunne søge faglig relevant viden og information kritisk, de skal kunne anvende digitale medier i deres arbejde individuelt og i samarbejdsprocesser, og de skal kunne

anvende relevante medier til formidling og kommunikation. Dette kommer særligt til udtryk i arbejdet med samfundsfaglige metoder, når eleverne skal formidle resultater af undersøgelser bl.a. igennem digitale medier og søge digitale kilder. Eleverne skal under kompetenceområdet *Politik* diskutere medier som platform for politisk deltagelse samt aktørers brug af medier til at påvirke den politiske dagsorden. I kompetenceområdet *Ung i en verden under forandring* er *Medier og databeskyttelse* et selvstændigt og vigtigt færdigheds- og vidensområde.

INNOVATION OG ENTREPRENØRSKAB

Innovation handler om at tænke nyt. Nytænkning opstår som oftest, hvis man står over for et problem, som irriterer en i hverdagen. Det kan være, at ens høretelefoner altid er filtret sammen, så må man tænke i, hvordan man kan løse problemet. Man kan også tænke helt nyt, hvis man har nogle visioner eller en idé, som man gerne vil gøre til virkelighed. Hvis man ønsker sig en skaterbane i kommunen, og der ikke er en i forvejen, må man tænke helt fra bunden i forhold til, hvordan man kan få sin idé gennemført.

Innovation og entreprenørskab kan ses i fire dimensioner, der gensidigt understøtter hinanden: omverdensforståelse, kreativitet, personlig stillingtagen og evne til handling, og de kan indgå i forskellige sammenhænge i den samfundsfaglige undervisning.

Samfundsfaget rummer innovative og entreprenante processer inden for flere områder. Både konkret i det økonomiske kompetenceområde, hvor der er fokus på sammenhængen mellem innovation, bæredygtighed og økonomisk vækst, og overordnet ved, at de innovative og entreprenante processer går på tværs af de tre kompetenceområder i kraft af bl.a. fagets genstandsområde, fagets arbejdsmetoder og fagets formål om en udvikling af forudsætninger for aktiv demokratisk deltagelse, kritisk tænkning og elevens værdigrundlag.

Eleverne kan i samarbejde undersøge og finde løsningsforslag til samfundsmæssige problemstillinger. Innovation er på én gang en proces og en metode. For at nå et færdigt koncept, er det nødvendigt at strukturere arbejdet. Alle ideer skal tænkes godt igennem, inden de føres ud i livet.

Omverdensforståelsen er central for samfundsfaget, da den er grundlæggende for arbejdet med fagets teorier, begreber og sammenhængsforståelser, og den indebærer et fokus på politiske, økonomiske og sociologiske forhold, som afspejles i fagets tre kompetenceområder.

Det kreative islæt i samfundsfaget kan ses ved muligheden for at stille kreative spørgsmål og finde kreative løsningsforslag til samfundsmæssige problemstillinger og i det hele taget arbejde med at stille spørgsmålstejn ved givne sandheder. Man kan fx arbejde med kontrafaktiske spørgsmål eller operere med dilemmas spørgsmål, der kan udfordre elevernes opfattelse af konkrete samfundsmæssige sammenhænge.

Elevens personlige indstilling er en væsentlig del af samfundsfaget. Ikke alene overordnet gennem formålets fokus på at skabe forudsætninger for aktiv demokratisk deltagelse og kvalificeret og engageret deltagelse i samfundet, men også konkret i undervisningen, hvor elevernes deltagelse og personlige stillingtagen er væsentlig for undervisningen. Det gælder alt fra gruppearbejde, klassediskussioner til fremlæggelser. Den personlige indstilling indebærer både en tro på sig selv og en accept af muligheden for at fejle samt evnen til at kunne reflektere over dette, hvilket undervisningen i samfundsfaget må give plads til. Ligeledes spiller den etiske dimension en rolle i den personlige indstilling, som er i spil i samfundsfaget bl.a. gennem diskussioner i faget, fx i en diskussion om det etiske aspekt ved anonyme debatindlæg på sociale fora.

I forhold til handlingsdimensionen vil samfundsfaget byde på samarbejdsprocesser, hvor en begyndende netværksbevidsthed kan etableres, og både mundtlige og skriftlige kommunikations- og formidlingsstrategier er tilsvarende centrale for faget. Det kan være alt fra fremlæggelser på baggrund af lærer stillede problemstillinger til selvstændige projektopgaver og kommunikation med eksterne interessenter i forbindelse med samfundsfaglige undersøgelser. Som en del af handlingsdimensionen kan eleverne i samfundsfaget samarbejde om at finde løsningsforslag til samfundsmæssige problemstillinger. Fra helt lokale problemstillinger om fx en sikker skolevej til spørgsmål om, hvordan man kan få flere unge til at interessere sig for EU-politik.

KULTURFORSTÅELSE

UNDER UDARBEJDELSE

UDDANNELSE OG JOB

Uddannelsesafklaring i et arbejdsmarked under forandring.

Eleverne skal opnå en forståelse af, at arbejdsmarkedet (herunder det regionale arbejdsmarked) er underlagt en tiltagende strukturforandring, som bringer nye arbejdsformer og ansættelsesforhold med sig. Eleverne skal kunne beskrive, hvordan disse forandringer udvikler sig, bl.a. på grund af den tiltagende anvendelse af nye teknologier som følge af globaliseringen samt kunne vurdere og diskutere problemer, som i denne sammenhæng kan opstå. For at kunne træffe hensigtsmæssige afgørelser skal eleverne opnå forståelse af og tage stilling til, at forandringerne også kan få indflydelse på egne erhvervs- og uddannelsesvalg, da der i mange tilfælde kun vil være tale om et valg af det første erhverv med mange brud senere hen i arbejdslivet: erhvervsskift, skift mellem ansættelse og selvstændighed samt evt. perioder med arbejdsløshed.

Eleverne skal opnå viden om de gensidige forhold mellem mennesker, virksomheder og samfundet i Danmark og Tyskland, herunder forskellige samfundsinteresser vedrørende produktions- og ejendomsforhold. De skal kende væsentlige love og aftaler, som er gældende på arbejdsmarkedet, samt opnå kendskab til virksomheders indre struktur og funktion. Undervisningen skal lægge op, til at eleverne udvikler deres sans for innovation og entreprenørskab.

Eleverne skal opnå et bredt kendskab til uddannelses- og erhvervsmulighederne i Danmark og Tyskland. De skal erkende værdien af at gennemføre en uddannelse samt kunne vurdere de enkelte uddannelses- og erhvervsveje i forhold til egne forudsætninger.

Eleverne skal opnå et godt grundlag for at træffe et uddannelsesvalg og senere et erhvervsvalg. De skal forstå, at valget træffes på grundlag af personlige forudsætninger og behov. De skal nå frem til en erkendelse af egne forventninger og forudsætninger og derudfra udarbejde en personlig uddannelsesplan.

Eleverne skal derfor arbejde med afklaring af egne ønsker og muligheder i forhold til uddannelses- og erhvervsmulighederne. De skal have fokus på udvikling af faglige, sociale og personlige kompetencer. I arbejdet hermed skal eleverne få indsigt i og kunne udforske og diskutere eksempler på kompetencer, der efterspørges.

Skolen fastlægger i sin overordnede plan for UDDANNELSE OG JOB, hvilke opgaver faget samfundsfag og de øvrige fag skal varetage i denne sammenhæng.

FAGTEAMETS OVERORDNEDE PLAN

I fagteamets overordnede plan fastholdes de aftaler, som skolens fagteam indgår for faget samfundsfag på deres skole for de enkelte årgange. Planen evalueres og revideres årligt. På baggrund af fagteamets overordnede plan og fagets læreplan udarbejder den enkelte lærer sin årsplan.

AFTALER	
Undervisning	Fordeling af bestemte temaer og/eller undervisningsenheder Opbygning af kompetencer Konkrete fagspecifikke metoder Projekter Inddragelse af eksterne undervisningstilbud og ekskursioner
Differentiering	Former for differentiering Tiltag i forhold til elever med særlige behov eller begavelse
Sproglig udvikling, herunder fagsprog	Teksttyper, læsestrategier og notatteknikker
It og medier	Fagets bidrag til udvikling af elevernes it- og mediekompetencer
Innovation og entreprenørskab	Fagets bidrag til udvikling af elevernes innovative og entreprenante kompetencer
Kulturforståelse	Fagets bidrag til udvikling af elevernes kulturforståelse
Hjælpemidler og materialer	Fagafhængigt: lærebøger, opslagsværker, (elektroniske) ordbøger, lommeregner, formelsamlinger osv.
Bedømmelse	Principper for bedømmelse og udformning af dokumentation

EVALUERING

Elevens læring og trivsel følges ad, og de supplerer hinanden. En tydelig feedback- og evalueringkultur giver eleven oplevelsen af selv at være en central aktør i evalueringen af egen faglig og social udvikling og trivsel. Derudover kan elevens systematiske medinddragelse være med til at udvikle skolen generelt og læringsmiljøet specielt samtidig med, at den er en vigtig tilbage melding til læreren og fagteamet. I Skoleforeningens inklusionspolitik står:

Det er centralt for et barns trivsel, udvikling og livschancer at opleve sig som en værdifuld deltager i sociale og faglige fællesskaber. Det gavner alle børn i fællesskabet, når læringen tilrettelægges på en måde, der tilgodeser mange forskellige behov og skaber deltagelsesmuligheder for alle.¹

For at støtte op om den faglige og sociale udvikling gennemføres der på skolerne trivselsundersøgelser af undervisnings- og læringsmiljøet. Trivselsundersøgelserne inddrages i evalueringssamtaler og skal resultere i handleplaner for skolen og de elever, der ikke trives.² Udover at give bedre trivsel er dette med til at støtte eleven i hans eller hendes faglige udvikling og giver eleven en mere aktiv rolle i sin egen læreproces.

For at eleven kan få det fulde udbytte af undervisningen, er det vigtigt, at de intentioner, lærerne har med undervisningen, synliggøres for eleven.³ Sammenhængen mellem undervisningen og elevernes læring skal altså være tydelig og gennemskuelig. Det forudsætter, at undervisningen er baseret på klare mål og kriterier, hvor evaluering spiller en central rolle.

Den faglige evaluering forstås som systematisk dokumentation og faglig bedømmelse af den enkelte elevs udvikling og standpunkt. Evalueringen omfatter alle fagets kompetenceområder og skal forholde sig til både arbejds- og læreproces

samt resultater. Evalueringen er således en del af en løbende dialog mellem elev, forældre og lærer og indeholder elementer af feedback, rådgivning, vejledning og støtte, der åbner for nye perspektiver. Evalueringen skal løbende understøtte elevens tiltro til egne evner og en erkendelse af, at al læring er en proces, hvor det at kunne acceptere usikkerhed og turde fejle er en vigtig del af læringsprocessen. Som sådan er evalueringen også en del af elevens dannelsesproces.

Summativ og formativ evaluering af det faglige

Evalueringen er både en summativ (afsluttende) og en formativ (løbende) evaluering, der støtter elevernes udbytte af undervisningen og lærerens planlægning. For læreren tjener evalueringen det formål at være på forkant med elevernes udbytte og på et tidligt tidspunkt at kunne justere og eventuelt revidere læringsmål og metoder samt fastlægge nye mål for undervisningen. Evalueringen er således en del af et systematisk arbejde, der indbefatter planlægning, tilrettelæggelse, gennemførelse og evaluering af undervisningen, ligesom lærerens evaluering er udgangspunktet for undervisningsdifferentiering. Jo mere læreren ved om, hvad eleven kan og ved, og om hvordan eleven lærer og motiveres, jo bedre kan undervisningen tilrettelægges derefter. Den løbende feedback og evaluering er for eleven en hjælp til selvevaluering og støtte for den videre læreproces og har således afgørende betydning for elevens læringsresultater.

Fælles Evaluering

Eleverne deltager på nogle årgange i Skoleforeningens obligatoriske Fælles Evaluering og de dertil hørende frivillige prøver som et led i at afdekke en række af elevernes basiskompetencer. Fælles Evalueringens pædagogiske prøver er ikke direkte en evaluering af et undervisningsforløb, hvorfor de ikke kan anvendes som prøver og prøvelignende bidrag eller indgå i halv- og helårsevalueringen af eleven. Der gives således heller ikke karakterer for prøver i forbindelse med Fælles Evaluering. Der arbejdes formativt (fremadrettet) med resultaterne i dialog med elever og forældre

1 Skoleforeningens inklusionspolitik fra 2016 se: <http://www.skoleforeningen.org/indsatsomraader/inklusion>

2 Dansk Center for Undervisningsmiljø: Dansk Center for Undervisningsmiljø se: <http://dcum.dk/>

3 John Hattie, Visible Learning (2009)

samt på teammøder/klassekonferencer/i fag-teams.

Evalueringsformer

Den evaluerende, didaktiske refleksion er en refleksion over, hvor godt undervisningsforløbet understøttede elevernes opnåelse af det ønskede læringsudbytte. Arbejdet med læringsmål sikrer et godt grundlag for lærerens evaluering af

elevens læringsudbytte. Den løbende evaluering undervejs i forløbet følges op af en evaluering af læringsudbyttet ved undervisningsforløbets afslutning. Her skal læreren både evaluere, om eleverne har nået målet, men det kan også være nyttigt at få elevernes feedback på undervisningen. Evaluering kan derfor foretages på fire niveauer:⁴

Elevernes læringsudbytte – selvevaluering	Elevernes læringsudbytte – lærerens vurdering – feedback
Lærerens undervisning – selvevaluering	Lærerens undervisning – elevernes vurdering – feedback

Der er forskellige måder, man kan evaluere elevernes læring og undervisningen på. Det kan fx være gennem analyse af elevens proces og produkter, observationer af elevernes læringsudbytte og egen undervisningspraksis samt gennem dialog som evaluering af undervisning og mål mellem både lærer-elev, lærer-elev-forældre og lærer-lærer.

I forbindelse med evaluering er arbejdet med tegn på læring et vigtigt hjælpemiddel i forhold til den løbende evaluering.

Bedømmelse

I bedømmelsen skelnes der mellem to bedømmelsesområder: *undervisningsbidrag*⁵ og *prøver og prøvelignende bidrag*,⁶ der begge skal dokumenteres.

Undervisningsbidrag omfatter alle elevens præstationer i den daglige undervisning eller undervisningskontekst, det vil sige alle mundtlige, skriftlige og praktiske præstationer, hvad enten der er tale om selvstændigt arbejde, par- eller gruppearbejde. Der kan gennemføres tests på højst 20 min. inden for udvalgte færdigheds- og vidensmål.

Prøver og prøvelignende bidrag skal tilgodesee fagets kompetenceområder, de tre taksonomiske niveauer (I reproduktion, II anvendelse og reorganisering og III vurdering, perspektivering og refleksion) og kan være skriftlige, mundtlige og praktiske, således fx også en portfolio. Bedømmelsen skal basere sig på tydelige vurderingskriterier, som er kendt af eleverne på forhånd. Bedømmelsen må ikke kun indeholde en vurdering (summativ evaluering), men skal også være en fremadrettet læringshjælp til eleven (formativ evaluering). Læreren skal målrette og differentiere sin feedback under hensyn til elevens forudsætninger og potentialer.

De evalueringsformer, der anvendes i løbet af skoleåret, skal give eleven mulighed for at vise de erhvervede kompetencer i gentagne og skiftende sammenhænge.

Halv- og helårsevaluering

Den formative evaluering er grundlag for halv- og helårsevalueringen, der er en juridisk handling og derfor underlagt regler, der skal følges.

Ved en samlet bedømmelse af elevens præstationer skelnes der mellem præstationerne i de såkaldte undervisningsbidrag og præstationerne i prøver og prøvelignende bidrag.

Halv- og helårsevalueringen skal afspejle elevens faglige niveau baseret på kompetencemålene i

4 Læringsmål – Inspiration til arbejdet med læringsmål i undervisningen, Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling (2016)

5 *Unterrichtsbeiträge*

6 *Leistungsnachweise*

læreplanen og er resultatet af både en faglig og en pædagogisk vurdering.

Undervisningsbidragene – altså den daglige undervisning – skal vægtes højest. Det skal sikres, at bedømmelsen baserer sig på forskellige former for undervisningsbidrag.

Elevens arbejdsindsats eller adfærd kan som udgangspunkt ikke indgå i grundlaget for halv- og helårsevalueringen. Sådanne faktorer kan alene inddrages, hvis de påvirker elevens faglige niveau, eller hvis faget på det pågældende trin indeholder mål, der omfatter disse forhold.

OBLIGATORISK EVALUERING: PRØVER OG PRØVELIGNENDE BIDRAG

Fællesskole 5.-10. klasse

Ud over evaluering og dokumentation af elevens faglige præstationer på baggrund af undervisningsbidragene, er der følgende krav om antal prøver og prøvelignende bidrag:

	5. klasse	6. klasse	7. klasse	8. klasse	9. klasse	10. klasse
Tysk	4	4	4	4	4	4
Matematik	4	4	4	4	4	4
Dansk	4	4	4	4	4	4
Engelsk	-	2	4	4	4	4
Natur/teknologi	2	2				
Geografi			2	2	2	2
Fysik og kemi			2	2	2	2
Biologi			2	2	2	2

Se antal fælles evalueringer på www.evaluering.de

Antallet af prøver og prøvelignende bidrag skal fordeles ligeligt på de to halvår.

I fagene historie, religion, samfundsfag, idræt, musik, billedkunst og madkundskab er der ingen prøver og prøvelignende bidrag. Her evalueres og dokumenteres elevens faglige præstationer på baggrund af undervisningsbidrag.

SPECIFIKT FOR SAMFUNDSFAG

I samfundsfag sker bedømmelsen af elevernes præstationer på baggrund af mundtlige, skriftlige og praktiske **undervisningsbidrag**. Der er således ingen **prøver og prøvelignende bidrag** i samfundsfag.

Eksempler på **undervisningsbidrag** i samfundsfag kan være:

1. Mundtlige undervisningsbidrag

- Bidrag i den mundtlige undervisnings-samtale
- Bidrag i partner- og gruppearbejde
- Fremlæggelse af partner- og gruppearbejde
- Foredrag

2. Skriftlige undervisningsbidrag

- Hjemmeopgaver
- Tests
- Skriftlige opgaver
- Logbøger

3. Praktiske undervisningsbidrag

- Paneldiskussioner
- Rollespil
- Grafiske fremstillinger
- Bidrag og fremlæggelser ved hjælp af digitale medier

Generelt gælder, at elevernes selvstændige tænkning skal vægtes højere end reproduktion og udenadslære.

Bedømmelseskriterier

For alle tre afslutningsniveauer gælder, at udarbejdelsen og bedømmelsen af elevopgaver og tests sker på en sådan måde, at der tages hensyn til alle taksonomiske niveauer som omtalt i afsnittet **Afslutningsniveauer og taksonomiske niveauer**.

Som grundlag for bedømmelsen kan læreren anvende følgende kriterier:

- Kvalitet og kvantitet i den mundtlige undervisningssamtale

- Aktiv deltagelse og kreativitet i undervisningen og projektarbejde
- Kvalitet og kvantitet i de skriftlige præstationer, fx hjemmeopgaver og tests
- Evne til fremstilling, strukturering og præsentation af resultater (logbøger, plancher og foredrag)
- Evne til at bruge fagsprog og fagbegreber
- Evne til at argumentere på grundlag af faglig viden og faglige metoder
- Evne til at bearbejde og tage kritisk stilling til fagspecifikt materiale, fx tekster, grafikker, karikaturer, statistikker og modeller
- Evne til anvendelse af fagspecifikke metoder

Mundtlig eksamen efter 9. og 10. klasse

En elev kan ansøge om at komme til mundtlig eksamen i op til to fag. Uafhængigt af dette kan prøveudvalget beslutte, at en elev skal til eksamen i op til to fag, hvis der er begrundet udsigt til, at eleven derigennem kan forbedre sin slutkarakter.

Grundlaget for den mundtlige eksamen efter 9. og 10. klasse er læreplanens indhold som beskrevet i kompetence-, færdigheds- og vidensmålene. Opgaverne i den mundtlige eksamen skal stilles i overensstemmelse med disse og afspejle undervisningens indhold. Endvidere skal opgaverne formuleres under hensyntagen til de tre taksonomiske niveauer, hvor anvendelse og reorganisering skal vægtes højest.

Til eksamenen skal eleverne starte med at præsentere deres løsninger, der efterfølgende uddybes i en samtale med lærer og censor.

Følgende kriterier skal indgå i bedømmelsen:

- Omfang og kvalitet af præstationen i forhold til kompetence-, færdigheds- og vidensmålene
- Dispositionen af præsentationen, anvendelse af fagsprog, præsentationens forståelighed
- Elevens evne til at indgå i en samtale, reagere på spørgsmål og indvendinger samt tage imod hjælp
- Elevens evne til selv at give impulser til samtalen
- Kreativitet og selvstændighed i eksamenssituationen

Hvis en elev ikke når ud over reproduktion af det lærte, kan der ikke gives højere karakter end »tilstrækkelig«. For at opnå karakteren »meget god« skal eleven også bevæge sig på det taksnomiske niveau III.

KILDER

Vedtægter for Dansk Skoleforening for Sydslesvig e.V., Dansk Skoleforening for Sydslesvig, 2011:

<http://www.skoleforeningen.org/media/46171/Skoleforeningens-vedtaegter.pdf>

Forenklede Fælles Mål, Undervisningsministeriet, 2014-2018:

<http://www.emu.dk/omraade/gsk-laerer>

Mål for Sprog og Læsning for dagtilbud, grund- og fælleskolen, Dansk Skoleforening for Sydslesvig, 2016:

<http://www.skoleforeningen.org/media/2871934/maalene-for-sprog-og-laesning.pdf>

Skoleforeningens inklusionspolitik, Dansk Skoleforening for Sydslesvig, 2016:

<http://www.skoleforeningen.org/foreningen/vedtaegter-og-politikker/inklusionspolitik>

Zeugnisverordnung (ZVO), Ministerium für Bildung und Frauen des Landes Schleswig-Holstein, 2008:

<http://www.gesetze-rechtsprechung.sh.juris.de/jportal/?quelle=jlink&query=ZeugnV+SH&psml=bsshoprod.psm1&max=true&aiz=true>

Landesverordnung über Gemeinschaftsschulen (GemVO), Ministerium für Bildung und Wissenschaft

des Landes Schleswig-Holstein, 2014: <http://www.gesetze-rechtsprechung.sh.juris.de/jportal/?quelle=jlink&query=GemSchulV+SH&psml=bsshoprod.psm1&max=true&aiz=true>

Fachanforderungen, Ministerium für Schule und Berufsbildung des Landes Schleswig-Holstein, 2014-2016:

<http://lehrplan.lernnetz.de>

Leitfäden zu den Fachanforderungen, Ministerium für Schule und Berufsbildung des Landes Schleswig-Holstein,

2014-2016: <http://lehrplan.lernnetz.de>

BILAG

Pejlemærker for god undervisning

Dygtige undervisere er den enkeltstående faktor, der har størst indflydelse på elevernes udbytte af undervisningen. Debatten handler dog ofte om meget andet end selve kerneopgaven – undervisningen.

Der bør bruges flere kræfter på skolernes og uddannelsesinstitutionernes kerneopgave og på at udvikle undervisningen – både i hverdagens skolepraksis og i den større nationale debat om undervisningsområdet. Danske Underviserorganisationers Samråd og Undervisningsministeriet har derfor i fællesskab udarbejdet 12 pejlemærker for, hvad der kendetegner god undervisning. Pejlemærkerne udgør ikke en facitliste, men er et oplæg til en lokal og national faglig debat om, hvad god undervisning er og hvordan god undervisning skabes.

Formål og værdier

1. God undervisning fremmer elevernes faglige, sociale og personlige udvikling og dannelse og lever op til uddannelsernes mål, formål og værdier.

Rammer og forudsætninger for god undervisning

2. God undervisning bygger på lærerens engagement, motivation og professionelle ansvar og dømmekraft.
3. God undervisning udføres og udvikles af fagligt og pædagogisk kompetente og opdaterede lærere.
4. God undervisning sker inden for tidsmæssige, fysiske og organisatoriske rammer, der skaber rum til faglig dialog, udvikling, planlægning, opfølgning og feedback.
5. God undervisning udvikles fagligt og pædagogisk i et miljø præget af tillid, åbenhed og samarbejde.

God undervisning – i samspillet mellem lærer og elever

6. God undervisning har faglig ambition, en tydelig retning og struktur.
7. God undervisning bygger på høje forventninger til alle elever og fremmer elevernes progression.
8. God undervisning fremmer og praktiserer demokratiske principper.
9. God undervisning bygger videre på og udvider elevernes erfaringsverden.
10. God undervisning sker i et trygt læringsmiljø med rum til at stille spørgsmål, reflektere og begå fejl.
11. God undervisning bygger på gensidig respekt mellem lærere og elever.
12. God undervisning er varieret og sætter elevgruppens mangfoldige kompetencer i spil.

OPERATORER

Operatorer er handlingsverber, der angiver hvilke aktiviteter, der forventes af eleverne.

Operatorer som angiver handlinger på TAKSONOMISK NIVEAU I (reproduktion)

Gengive, sammenfatte	
Betegne, nævne, identificere	
Beskrive	
Redegøre	

Operatorer som angiver handlinger på TAKSONOMISK NIVEAU II (analyse)

Analysere	
Karakterisere	
Forklare	
Fortolke	
Udarbejde	
Sammenligne	

Operatorer som angiver handlinger på TAKSONOMISK NIVEAU III (vurdering / diskussion / handling)

Begrunde	
Bedømme	
Tage stilling	
Diskutere	
Problematisere	
Vurdere	
Handle	

CENTER FOR PÆDAGOGIKS LÆREPLANSGRUPPER

Fag	Konsulent/tovholder	Sparringspartnere	Skole
Dansk	Tina Joost	Anne Karin Sjøstrøm Bente Knutzen-Koch Laura Lund Clausen	Bøl-Strukstrup Danske Skole Bredsted Danske Skole A. P. Møller Skolen
Tysk	Henry Bohm	Tina Rother Jessica Petersen Andrea Tutlewski	Gustav Johannsen-Skolen Jaruplund Danske Skole Gustav Johannsen-Skolen
Engelsk	Team Engelsk	Lis Bewernick Else Brink Nielsen Lis Blumenau	Skovlund-Valsbøl Danske Skole Cornelius Hansen-Skolen Husum Danske Skole
Matematik	Markus Hausen	Sandra Döhrwaldt Stefanie Bernsee Reimo Hinske	Cornelius Hansen-Skolen Jes Kruse-Skolen Jes Kruse-Skolen
Natur/teknologi	Kirsten la Cour, senere Rasmus Raun	Kirsten Weiss Sybilla Nitsch Jörg Liedtke	Jaruplund Danske Skole Hans Helgesen-Skolen Læk Danske Skole
Biologi	Kirsten la Cour, senere Rasmus Raun	Daniel Frost Larsen Frauke Pløen, senere Inga Rühmann	Husum Danske Skole A. P. Møller Skolen A. P. Møller Skolen
Geografi	Kirsten la Cour, senere Rasmus Raun	Markus Lorenzen Rasmus Raun Mette Lorenzen	A. P. Møller Skolen Cornelius Hansen-Skolen Jens Jessen-Skolen
Fysik og kemi	Kirsten la Cour, senere Rasmus Raun	Peter Aggerholm Tim Steffensen Iben Hougaard Grethe Andersen	Gustav Johannsen-Skolen Gustav Johannsen-Skolen A. P. Møller Skolen Duborg-Skolen
Religion	Kirsten la Cour, senere Christian Schlömer	Mette Jessen Jenny Heim (2016/17)	Store Vi Danske Skole Læk Danske Skole
Historie	Kirsten la Cour, senere Christian Schlömer	Verena Gülck Leif Mikkelsen	Gustav Johannsen-Skolen Duborg-Skolen
Samfundsfag	Kirsten la Cour, senere Christian Schlömer	Philipp Becker Leif Mikkelsen	Jes Kruse-Skolen Duborg-Skolen
Idræt	DSIS	Monica Eichhorn Bettina Andresen Susanne Terkelsen	Gustav Johannsen-Skolen Lyksborg Danske Skole Bøl-Strukstrup Danske Skole
Madkundskab	Charlotte Havn		Gustav Johannsen-Skolen
Musik	Ture Pejtersen	Jutta Öhler	A. P. Møller Skolen
Billedkunst	Dirk Jäger	Vibeke Lund	Jens Jessen-Skolen

Team Læreplan: Skole- og Gymnasiekontoret, de pædagogiske konsulenter for fagene, tovholder CfU
Redaktion: Mette Tode, Katrine Hoop og Alexander Rambow.